

УДК 338.48(477)

МАЗАРАКІ Анатолій, д. е. н., професор, ректор КНТЕУ

МЕЛЬНИЧЕНКО Світлана, д. е. н., професор, проректор з наукової роботи КНТЕУ

ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ КРИЗИ

Проаналізовано тенденції розвитку туризму в Україні, визначено детермінанти впливу на туристичні потоки, виявлено проблеми, що потребують вирішення, проведено аналіз основних результатів діяльності туристичних підприємств. Визначено залежність туристичних потоків від діяльності суб'єктів господарювання, які надають основні, спеціалізовані та додаткові послуги.

Ключові слова: туризм, туристичні потоки, туристичні агентства, туристичні оператори, засоби розміщення, санаторно-курортні та оздоровчі заклади.

Мазараки А., Мельниченко С. Туризм в Украине: вызовы кризиса. Проанализированы тенденции развития туризма в Украине, определены детерминанты влияния на туристические потоки, выявлены проблемы, требующие решения, проведен анализ основных результатов деятельности туристических предприятий. Определена зависимость туристических потоков от деятельности субъектов хозяйствования, которые предоставляют основные, специализированные и дополнительные услуги.

Ключевые слова: туризм, туристические потоки, туристические агентства, туристические операторы, средства размещения, санаторно-курортные и оздоровительные учреждения.

Постановка проблеми. Розвиток вітчизняної туристичної сфери впродовж останніх десяти років за рядом показників характеризується позитивною динамікою. За даними Державної служби статистики, за вказаний період кількість іноземних громадян, які відвідали Україну, зросла на 58 % при збільшенні чисельності вітчизняних громадян, які виїжджали за кордон, на 53 % [1]. Причинами цього стали, насамперед, ефективна рекламна кампанія туристичних можливостей України в Інтернеті, на телебаченні у зв'язку з підготовкою до Євро-2012, що значно покращило імідж України як туристичної держави на міжнародному ринку; збільшення індивідуального туризму із задоволенням

персоніфікованих потреб споживачів та ролі інформаційних технологій як інструменту створення, просування та реалізації туристичних послуг. Зростання в'їзних, виїзних і внутрішніх туристичних потоків у 2013 р. пов'язане з успішним проведенням Чемпіонату Європи з футболу і, як наслідок, поліпшенням міжнародної репутації.

Однак, незважаючи на значний туристично-рекреаційний потенціал, розвиток відомих світових готельних мереж, новітні інноваційні технології взаємодії суб'єктів туристичної діяльності, туризм не входить до провідних галузей національної економіки. Це свідчить про те, що на міжнародному ринку національний туристичний продукт оцінюється як менш конкурентоспроможний і привабливий, ослаблена роль держави у забезпеченні його розвитку, відсутня сприятлива інвестиційна політика у туристичній сфері та ефективна система захисту прав й інтересів туристів, недостатньо розвинена туристична інфраструктура, якість і ціна послуг, що надаються підприємствами туристичного бізнесу, не відповідають європейським і світовим стандартам якості [2].

Існуючі тенденції пов'язані не тільки із зазначеними проблемами, але і з нинішньою політичною та економічною нестабільністю в країні, скороченням обсягів інвестицій, нестабільністю курсу валюти, підвищенням цін на туристичні послуги, значним скороченням кількості бронювань туристичних послуг, зниженням платоспроможності населення, неефективністю механізму гарантування безпеки туристів, недостатньою забезпеченістю туристичної сфери висококваліфікованими спеціалістами (у 2013 р. кількість штатних працівників туристичних операторів становила близько 6.7 тис. осіб, з яких тільки 3 тис. мали вищу освіту за профілем, тобто 46 % [1]), експансією Росії в Криму, воєнними діями на сході країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку туризму присвячено наукові публікації як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. У працях науковців (М. Г. Бойко, Н. І. Ведмідь, О. О. Любцева, М. П. Мальська, Г. І. Михайліченко, Т. І. Ткаченко та ін. [3–8]) розглядаються різні теоретичні і практичні аспекти сталого та інноваційного розвитку туризму, ціннісно орієнтованого управління в туризмі, геопросторової та соціально-економічної організації туризму. Оскільки ситуація на ринку туристичних послуг постійно змінюється під впливом різноманітних факторів, актуальними залишаються оцінка реального стану розвитку туристичної сфери, вияв існуючих проблем та пошук напрямів їх вирішення.

Метою дослідження є оцінка тенденцій розвитку туризму, визначення детермінант впливу на туристичні потоки, а також обґрунтування шляхів вирішення проблем, що стримують просування вітчизняних туристичних послуг на міжнародний ринок.

Матеріали та методи. Основою дослідження слугувала сукупність таких наукових методів, як: узагальнення, порівняльний аналіз, статистичні, аналізу та синтезу, що в цілому дозволило розкрити протиріччя

розвитку туризму у складних соціально-економічних умовах, визначити та обґрунтувати сучасні тенденції, проаналізувати динаміку вітчизняного ринку туристичних послуг, оцінити основні проблеми та окреслити перспективи. Інформаційною базою дослідження стали праці вітчизняних та іноземних науковців, статистичні матеріали та інтернет-джерела.

Результати дослідження. Покращання добробуту населення сприяє збільшенню попиту на туристичний продукт, про що свідчить зростання (2010–2013 рр.) в'їзних потоків туристів в Україну на 38.3 %, виїзних – на 16.4 % та наявність тенденції перевищення кількості громадян України, які виїжджали за кордон, над іноземними туристами. При цьому внутрішні туристичні потоки при зростанні на 8.2 % за вказаний період у 2013 р. порівняно з 2012 р. зменшились на 9.2 %. При зниженні внутрішніх туристичних потоків збільшувались виїзні [1] (табл. 1).

Таблиця 1

Туристичні потоки України, 2010–2014 рр.

Спрямування	Кількість, тис. осіб					Динаміка, %			
						2013 до:			2014 до 2013
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	
Виїзні	21203.3	21415.3	23012.8	24671.2	22437.7	116.4	115.2	107.2	90.9
В'їзні	17180	19773.1	21432.8	23761.3	12711.5	138.3	120.2	110.9	53.5
Внутрішні	649.3	715.6	774	702.6	–	108.2	98.2	90.8	–

За даними Державної служби статистики України, потік іноземних туристів у 2014 р. порівняно з 2013 р. зменшився майже наполовину, переважно за рахунок туристів з Білорусії, Молдови та Росії [1]. Така ситуація обумовлена не тільки політичними, економічними, міжнародними і соціальними чинниками, але й проблемами територіальної цілісності країни, принципи якої вперше встановлені у п. 4 ст. 2 Статуту ООН та Декларації про зміцнення міжнародної безпеки. Порушення територіальної недоторканності України спричинило обмеження доступу до національних туристичних ресурсів і, як наслідок – скорочення кількості іноземних туристів та внутрішніх туристичних потоків.

На динаміку розвитку туризму (виїзних та внутрішніх потоків) за 2013–2014 рр. негативно вплинули зміни рівня доходів населення та структури їх використання. Реальний наявний дохід населення на початок IV кв. 2014 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року зменшився на 9 % [1]. За останні два роки спостерігається збільшення середньомісячної номінальної та реальної заробітної плати на 5.9 %. При цьому темпи зростання реальної заробітної плати населення за цей період скорочуються. Заборгованість із виплати заробітної плати на кінець 2014 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року зросла на 323.6 % (рис. 1), а споживчі ціни у грудні 2014 р. порівняно з груднем 2013 р. вирости майже на 25 % [1].

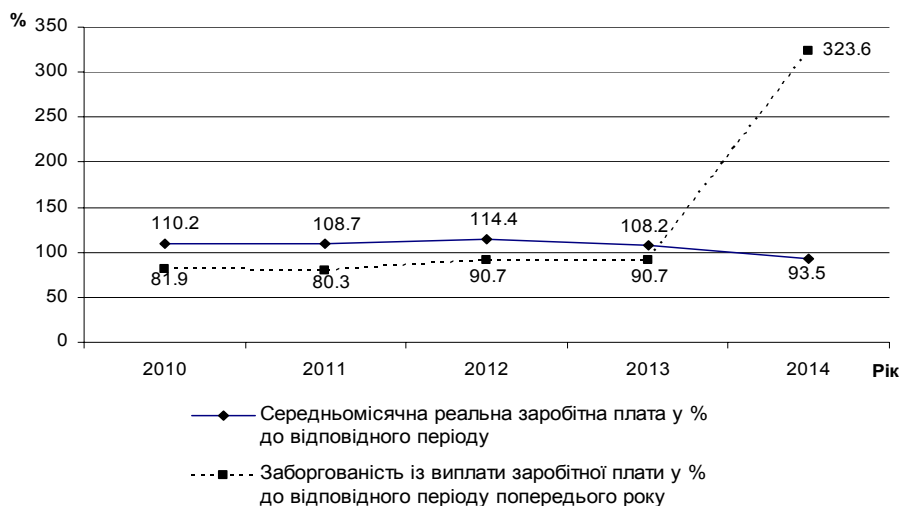

Рис. 1. Динаміка зміни реальної заробітної плати населення та заборгованості по ній, % до відповідного періоду попереднього року

Крім того, спостерігається постійне зменшення чисельності наявного населення країни: за останні п'ять років воно скоротилося на 1.2 %, а за останні два – на 0.3 % (дані наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополь). Рівень безробіття, що суттєво впливає на формування внутрішніх та виїзних туристичних потоків, у середньому за дев'ять місяців 2014 р. становив 9.3 % при 7.7 % за відповідний період 2013 р. Ці фактори спричинили скорочення виїзних туристичних потоків за два останні роки на 9.1 % [1]. Тобто можна зробити висновок, що погіршення деяких показників економічної та демографічної ситуації в країні вплинуло і на зменшення обсягів ринку туристичних послуг. За прогнозами, економічна ситуація в країні найближчим часом погіршуватиметься, і в умовах зменшення доходів населення та зростання споживчих цін громадяни України здебільшого витратять кошти на предмети першої необхідності та оплату комунальних послуг.

Скорочення темпів зростання туристичних потоків негативно вплинуло на функціонування туристичних підприємств. Кількість суб'єктів туристичної діяльності, які надавали спеціалізовані послуги у 2013 р., зменшилась на 1.3 % порівняно з 2012 р. Чисельність туристичних операторів зросла на 1.9 % при зменшенні туристичних агентств-юридичних осіб – на 2.9 % і збільшенні турагентств – фізичних осіб – підприємців (ФОП) – на 16.8 % (табл. 2) [1]. Водночас, при збільшенні кількості туроператорів дохід від надання ними туристичних послуг зменшився на 3.6 % за вказаний період, а при зменшенні турагентств – юридичних осіб їх дохід зріс на 19.3 %. У результаті спостерігається зменшення рентабельності діяльності туристичних операторів у 2013 р. порівняно з минулим роком майже в 2 рази при збільшенні рентабельності туристичних агентств за вказаний період в п'ять разів.

Таблиця 2

Загальна характеристика суб'єктів туристичної діяльності України

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Юридичні особи			
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од.:	2442	2880	2859
- туристичні оператори;	877	927	945
- туристичні агенти;	1471	1853	1799
- суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	94	100	115
Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку й аналогічних обов'язкових платежів), млн грн:	4685.4	6360.2	6199.8
- туристичні оператори;	4421.7	6035.1	5816.0
- туристичні агенти;	230.1	288.4	344.1
- суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	33.6	36.7	39.7
Операційні витрати, млн грн:	1436.7	2451.3	3928.1
- туристичні оператори;	1177.5	2133.2	3580.6
- туристичні агенти;	233.8	282.7	309.4
- суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	25.4	35.4	38.1
Рентабельність діяльності, %:	69.3	61.5	36.6
- туристичні оператори;	73.4	64.7	38.4
- туристичні агенти;	-	2.0	10.1
- суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	24.4	3.5	4.0
Середньооблікова чисельність штатних працівників, осіб:	11545	12724	12517
- туристичні оператори;	6080	6905	6668
- туристичні агенти;	4908	5278	5337
- суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	557	541	512
Фізичні особи			
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од.:	2351	2467	2833
- туристичні агенти;	2041	2116	2471
- суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	310	351	362
Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку й аналогічних обов'язкових платежів), млн грн:	252.3	294.7	297.0
- туристичні агенти;	223.7	257.1	251.6
- суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	28.6	37.6	45.4
Середньооблікова чисельність штатних працівників, осіб:	2866	2838	2830
- туристичні агенти;	2280	2283	2374
- суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	586	555	456

Зменшення туристичних агентств – юридичних осіб пояснюється тим, що переважна їх більшість є підприємствами малого бізнесу. Для них актуальними залишаються проблеми надмірної конкуренції, обумовлені присутністю на внутрішньому ринку туристичних послуг підприємств з інших країн світу, які, на відміну від вітчизняних, мають підтримку від урядів своїх країн. Крім того, обмеженість власних джерел фінансування приводить до того, що для ведення бізнесу вони залучають кошти банків, небанківських фінансових установ, міжнародних фінансових фондів, кошти державного та місцевого бюджетів. У зв'язку з нестабільністю курсу валют та виплат процентних ставок туристичні агентства останнім часом не звертаються за кредитами до комерційних банків. У результаті вони опинились у складному становищі, що спричинило скорочення кількості суб'єктів туристичної діяльності, які надавали спеціалізовані послуги.

Збільшення доходів від надання туристичних послуг агентствами пов'язано, насамперед, зі зростанням у 2013 р. кількості туристів з інших країн, обслуговуваних турагентствами на 81.2 % порівняно з 2012 р. при зменшенні даного показника для туроператорів на 28.2 % за відповідний період. При цьому спостерігається збільшення кількості громадян України, обслуговуваних туроператорами за аналізований період, на 20.4 % і туристичними агентствами – юридичними особами – на 9.2 % та ФОП – на 20.1 %.

У цілому ж мережа суб'єктів туристичної діяльності України – юридичних осіб та ФОП у 2013 р. зросла на 18.8 % порівняно з 2011 р. У структурі мережі переважають туристичні агентства, які становлять 75, 74.2 та 73.3 % від загальної кількості суб'єктів туристичної діяльності відповідно у 2013, 2012 та 2011 рр. У загальній кількості туристичних агентств 58 % (53 % – у 2012 р., 58 % – у 2011 р.) становлять фізичні особи – підприємці.

Переважна більшість турагентств – ФОП обумовлена їх пільговим оподаткуванням, поступовим переходом суспільства у віртуальний простір, що дає змогу сформувати тур, використовуючи ресурси Інтернету. За допомогою спеціалізованих інформаційно-пошукових систем здійснюється пошук країни відвідування, засобів розміщення (бронювання номерів/місць), бронювання та придбання квитків (авіа, залізничних). Наявність міжнародної платіжної картки дає можливість здійснювати купівлі через Інтернет, замовляти квитки, бронювати готелі, без комісії оплачувати покупки та послуги у будь-якій точці світу, купувати електронні квитки через термінали самообслуговування, інтернет-банкінг тощо.

Розвиток туризму пов'язаний не тільки з діяльністю туристичних підприємств, але й з функціонуванням суб'єктів господарювання, що надають основні та додаткові послуги. Імідж України як туристичної держави залежить від якості туристичної інфраструктури і, насамперед,

від забезпеченості туристів засобами розміщення, санаторно-курортними та оздоровчими закладами, відповідністю якості надаваних послуг вимогам міжнародних стандартів.

Незважаючи на те, що кількість підприємств готельного господарства за останній рік значно збільшилась (на початок 2014 р. на українському ринку функціонувало 11 готельних операторів міжнародного рівня та 18 підприємств готельного господарства під їх керівництвом, 3 національні готельні мережі), насиченість ринку готельних послуг залишається недостатньою (табл. 3). Так, кількість місць на 1000 осіб населення м. Києва становить 3.6, при цьому в інших європейських столицях цей показник значно вищий: у Празі – 15.6; Відні – 10.1; Берліні – 7.8; Лондоні – 6.6; Парижі – 6.5 [9].

Таблиця 3

Колективні засоби розміщення в Україні

Рік	Усього	Готелі та аналогічні засоби розміщення	Спеціалізовані
Кількість засобів розміщення, од.			
2011	5882	3162	2720
2012	6041	3144	2897
2013	6411	3582	2829
Кількість місць, тис.			
2011	567.3	154.2	413.1
2012	583.4	162.8	420.6
2013	586.6	179.1	407.5

Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики України [1]

Загалом за останнє десятиріччя (до 2014 р.) розвиток готельного бізнесу характеризувався позитивною динамікою, високим ступенем інтернаціоналізації капіталу та міжнародним характером операцій, поглибленням спеціалізації підприємств гостинності взаємозалежно з утворенням готельних мереж, що відіграють значну роль у розробленні й просуванні високих стандартів обслуговування.

Проте поточна ситуація в країні посилює проблеми, пов'язані з низьким рівнем конкурентоспроможності засобів розміщення, послабленням ролі держави у просуванні вітчизняних готельних послуг на міжнародний туристичний ринок, невідповідністю якості послуг ціні, відсутністю сприятливого інвестиційного клімату у туристичній сфері.

Тимчасова окупація території Автономної Республіки Крим та воєнні дії на сході України значно погіршили ситуацію із наданням санаторно-курортних та оздоровчих послуг, оскільки найбільша їх кількість сконцентрована в АР Крим (25 % загальної кількості санаторіїв та 50 % пансіонатів з лікуванням), Донецькій області (11.1 % від

загальної кількості підприємств). Крім того, за статистичними даними, кількість зазначених закладів та рівень їх завантаженості за останні п'ять років зменшились на 7% (рис. 2) [10–12]. За результатами аналізу насиченості адміністративно-територіальних одиниць санаторно-курортними та оздоровчими підприємствами встановлено, що лідируючі позиції посідає АР Крим, Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Одеська, Львівська, Запорізька та Миколаївська області [13]. У зв'язку з цим іноземні та внутрішні туристи, які прибувають з метою відпочинку, оздоровлення та лікування, будуть користуватися переважно послугами туристичних підприємств західних регіонів України.

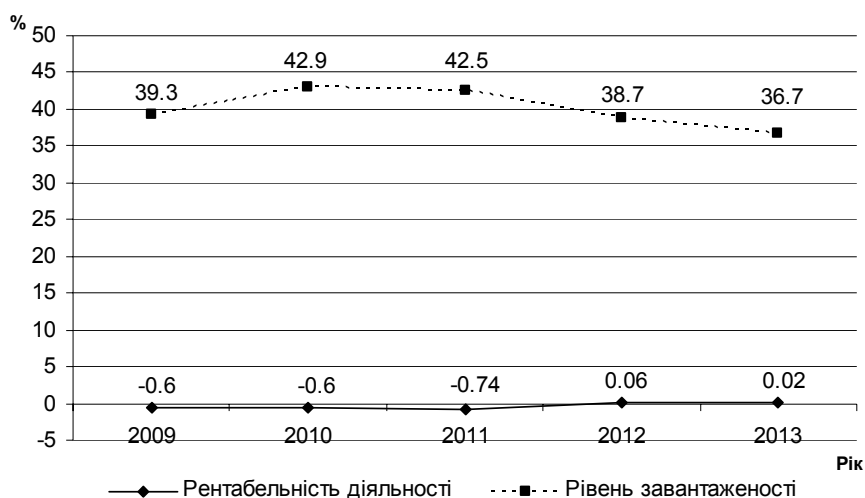

Рис. 2. Динаміка рівня завантаженості та рентабельності діяльності санаторно-курортних та оздоровчих закладів, %

Крім нестабільної ситуації в країні, розвиток ринку санаторно-курортних та оздоровчих послуг гальмують такі проблеми, як: відсутність коштів на експлуатацію даних закладів; низький рівень якості на санаторно-курортні та оздоровчі послуги при зростанні цін; відсутність узгодженої системи взаємодії підприємств, що створюють, реалізують та надають відповідні послуги (туристичних агентів, санаторно-курортних та оздоровчих закладів, фондів соціального страхування); недостатнє використання сучасних інформаційних технологій; брак ефективного менеджменту закладів; застаріла матеріально-технічна база.

У Державному бюджеті України за останні три роки спостерігалось зменшення видатків на фінансування санаторно-курортних закладів у цілому на 9.2%, із загального фонду – на 24.9%, при збільшенні зі спеціального фонду – на 17%. Серед видатків державного бюджету на фінансування санаторно-курортних закладів у цілому

в 2015 р. передбачено 0.009 %, із загального фонду – 0.0007 %, спеціального – 0.18 % [14]. Незадовільний рівень підприємницької і ділової активності та недостатній обсяг інвестування госпрозрахункових санаторно-курортних закладів призвів до того, що більше половини з них є збитковими.

Невідповідність матеріально-технічної бази, якості виробництва та реалізації продукції (послуг) вітчизняними суб'єктами туристичної діяльності вимогам міжнародних стандартів, а також цілий ряд невирішених політичних, економічних, соціальних, правових, демографічних питань, проблем безпеки країни є причинами негативних тенденцій розвитку туризму, які будуть зберігатись у найближчій перспективі.

Висновки. Враховуючи зазначене, а також угоду про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, необхідно провести реформування сфери туризму через: гармонізацію законодавства із нормами Європейського Союзу та країн-членів ЄС; розроблення стандартів професійної підготовки у сфері туризму та стандартів щодо надання туристичних послуг; об'єднання туристичних підприємств у мережі на умовах франчайзингу; спільні дії суб'єктів туристичної діяльності та органів державної влади, регіональних органів управління, органів місцевого самоврядування щодо просування України та її туристичних можливостей на міжнародний ринок; забезпечення політичної та економічної стабільності країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Державна служба статистики України* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
2. Концепція Державної цільової програми розвитку туризму і курортів на 2011–2015 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://vupri.at.ua>.
3. *Ціннісно орієнтоване управління в туризмі* : монографія / М. Г. Бойко. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. — 524 с.
4. *Ведмідь Н. І.* Санаторно-курортний комплекс: сервісне управління : монографія / Н. І. Ведмідь. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. — 536 с.
5. *Любіцева О. О.* Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) : монографія / О. О. Любіцева. — К. : Альтерпрес, 2002. — 436 с.
6. *Любіцева О. О.* Розвиток та трансформація предметної сутності географічних досліджень туризму / О. О. Любіцева, М. П. Мальська, Ю. В. Зінько // *Економічна та соціальна географія*. — К. : КНУ, 2011. — Вип. 62. — С. 12–17.
7. *Михайліченко Г. І.* Інноваційний розвиток туризму : монографія / Г. І. Михайліченко. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. — 608 с.
8. *Ткаченко Т. І.* Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія / Т. І. Ткаченко. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. — 463 с.

9. Ernst & Young [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.ey.com/UA/uk/Industries/Real-Estate>.
10. Туристична діяльність в Україні : стат. бюл. // Державна служба статистики України. — 2012. — 91 с.
11. Туристична діяльність в Україні : стат. бюл. // Державна служба статистики України. — 2013. — 98 с.
12. Туристична діяльність в Україні : стат. бюл. // Державна служба статистики України. — 2014. — 93 с.
13. Ведмідь Н. І. Сервісне управління підприємствами курортно-рекреаційної сфери : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.04 / Н. І. Ведмідь. — К., 2014. — 40 с.
14. Про Державний бюджет України на 2015 рік [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. — 2015. — № 5. — Ст. 37. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/80-19/page2>.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2015.

Mazaraki A., Melnichenko S. Tourism in Ukraine: Challenges of the crisis.

Background. Despite the significant tourism and recreational potential development of world famous hotel chains, the latest innovative technologies for people engaged in tourism, tourism is not one of the leading sectors of the national economy. Ukraine's place as a tourist destination on the world stage is negligible. This shows that the international market of national tourism product is estimated to be less competitive and attractive; weakened state's role in ensuring its development; the lack of an effective system of rights and interests of tourists; underdeveloped tourism infrastructure; lack of quality and price of services provided by enterprises of tourist business with European and international quality standards; lack of favorable investment policy in the tourism sector.

Current trends are not only the above-mentioned problems, but also the current political and economic instability in the country; decline in investment; exchange rate volatility; higher prices for tourist services; significant reduction in the number of bookings of travel services; decrease in the solvency of the population; inefficiency mechanism security of tourists; insufficient supply of highly qualified tourism industry (in 2013 the number of tour operators staff was about 6.7 thousand people, of which only 3 thousand had higher education profile that is only 46%); expansion of the Crimea; hostilities in the east.

The aim of the study is to evaluate the trends of tourism determinants impact on tourist flows and justification of the need to solve problems that hinder the promotion of domestic tourism in the international market.

Materials and methods. Set of the following scientific methods served as a basis of the study: generalization, comparative analysis, statistical, analysis and synthesis, that generally has revealed the contradictions of tourism development in difficult socio-economic conditions, defined and justified the current trends, analyzed the dynamics of the domestic tourism market, assessed key issues and outlined prospects. Works of Ukrainian and foreign scientists, statistical data and Internet sources were the information base for the study.

Results. The article has revealed the contradictions of tourism development in difficult socio-economic conditions, defined and justified modern trends. Based on the data of the State Statistics Service of Ukraine the dynamics of the domestic tourism market has been analyzed, key issues have been identified and the prospects have been outlined.

The dependence of tourist flows from the activities of hotel facilities and health centers and health institutions has been identified. The influence of the results of their work on the development of domestic tourism has been defined. The basic directions of domestic tourist product on the international market have been studied.

Conclusion. Hence, after signing an Association Agreement between Ukraine and the European Union it is necessary to reform the tourism industry through: harmonization of legislation with EU standards and EU Member States; standards development of training in tourism and standards for the provision of tourism services; association of tourism enterprises in the franchise network; joint actions of tourism and public authorities, regional authorities, local authorities and Ukraine to promote its tourism opportunities in the international market; ensure political and economic stability.

Keywords: tourism, tourist flows, travel agencies, tour operators, accommodation, recreation and health establishment.

REFERENCES

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://ukrstat.gov.ua>.
2. *Koncepcija Derzhavnoi' cil'ovoi' programy rozvytku turyzmu i kurortiv na 2011–2015 roky* [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://vuppi.at.ua>.
3. *Cinnisno orijentovane upravlinnja v turyzmi* : monografija / M. G. Bojko. — K. : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t, 2010. — 524 s.
4. *Vedmid' N. I. Sanatorno-kurortnyj kompleks: servisne upravlinnja* : monografija / N. I. Vedmid'. — K. : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t, 2013. — 536 s.
5. *Ljubiceva O. O. Rynok turystychnyh poslug (geoprosstorovi aspekty)* : monografija / O. O. Ljubiceva. — K. : Al'terpres, 2002. — 436 s.
6. *Ljubiceva O. O. Rozvytok ta transformacija predmetnoi' sutnosti geografichnyh doslidzhen' turyzmu* / O. O. Ljubiceva, M. P. Mal's'ka, Ju. V. Zin'ko // *Ekonomichna ta social'na geografija*. — K. : KNU, 2011. — Vyp. 62. — S. 12–17.
7. *Myhajlichenko G. I. Innovacijnyj rozvytok turyzmu* : monografija / G. I. Myhajlichenko. — K. : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t, 2012. — 608 s.
8. *Tkachenko T. I. Stalyj rozvytok turyzmu: teorija, metodologija, realii' biznesu* : monografija / T. I. Tkachenko. — K. : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t, 2009. — 463 s.
9. *Ernst & Young* [Elektronnyj resurs] // Rezhym dostupu : <http://www.ey.com/UA/uk/Industries/Real-Estate>.
10. *Turystychna dijalnist' v Ukraini* : stat. bjul. // Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. — 2012. — 91 s.
11. *Turystychna dijalnist' v Ukraini* : stat. bjul. // Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. — 2013. — 98 s.
12. *Turystychna dijalnist' v Ukraini* : stat. bjul. // Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. — 2014. — 93 s.
13. *Vedmid' N. I. Servisne upravlinnja pidpryjemstvamy kurortno-rekreacijnoi' sfery* : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja d-ra ekon. nauk : spec. 08.00.04 / N. I. Vedmid'. — K., 2014. — 40 s.
14. *Pro Derzhavnyj bjudzhet Ukrainy na 2015 rik* [Elektronnyj resurs] // *Vidomosti Verhovnoi' Rady*. — 2015. — № 5. — St. 37. — Rezhym dostupu : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/80-19/page2>.